

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เศรษฐกิจและการเมือง ในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2

ดร.พิทยา สุวคันธ์

หนังสือที่ได้รับทุนสนับสนุนการเขียนตำราจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2554

เศรษฐกิจและการเมือง ในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง

ถ่ายเอกสารแทนการใช้หนังสือ
คือการทำลายภูมิปัญญาสร้างสรรค์

เศรษฐกิจและการเมือง
ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง
ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2

ดร.พิทยา สุวคันธ์

รองศาสตราจารย์

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

2565

หนังสือที่ได้รับทุนสนับสนุนการเขียนตำราจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2554

พิทยา สุวคันธ์.

เศรษฐกิจและการเมืองในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง.

1. อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง. 2. อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง--ภาวะเศรษฐกิจ.
3. อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง--การเมืองและการปกครอง.
4. อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง--ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ.
5. อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง--ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับต่างประเทศ.

DS521

ISBN 978-616-314-870-4

ISBN (E-BOOK) 978-616-314-878-0

ลิขสิทธิ์ของรองศาสตราจารย์ ดร.พิทยา สุวคันธ์
สงวนลิขสิทธิ์

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 เดือนเมษายน 2565

จำนวน 50 เล่ม

ฉบับอิเล็กทรอนิกส์ (e-book) เดือนกรกฎาคม 2565

จัดพิมพ์และจัดจำหน่ายโดยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ท่าพระจันทร์: อาคารธรรมศาสตร์ 60 ปี ชั้น U1 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ถนนพระจันทร์ กรุงเทพฯ 10200 โทร. 0-2223-9232

ศูนย์รังสิต: อาคารโดมบริหาร ชั้น 3 ห้อง 317 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ตำบลคลองหนึ่ง อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี 12120

โทร. 0-2564-2859-60 โทรสาร 0-2564-2860

<http://thammasatpress.tu.ac.th>, e-mail: unipress@tu.ac.th

พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พิมพ์ครั้งที่ 1 เดือนกันยายน 2561 จำนวน 100 เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ 1 เดือนสิงหาคม 2562 จำนวน 100 เล่ม (ฉบับพิมพ์เพิ่ม)

พิมพ์ครั้งที่ 2 เดือนเมษายน 2565 จำนวน 50 เล่ม

ราคาเล่มละ 300.- บาท

สารบัญ

คำนำ.....	(9)
-----------	-----

บทที่ 1 บทนำ.....	1
--------------------------	----------

ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง.....	2
การสถาปนา “ประเทศ” อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง.....	9
สรุป.....	24
บรรณานุกรม.....	25

บทที่ 2 มิติพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง.....	29
---	-----------

ภูมิประวัติศาสตร์ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง.....	30
ภูมิรัฐศาสตร์ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง.....	38
ภูมิเศรษฐศาสตร์ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง.....	44
สรุป.....	46
บรรณานุกรม.....	48

บทที่ 3 กรอบการพัฒนาประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง.....	51
---	-----------

กรอบความร่วมมือระหว่างประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง.....	52
กรอบการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง.....	56
กรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจ.....	59
กรอบการพัฒนาเส้นทางคมนาคม.....	65
สรุป.....	82
บรรณานุกรม.....	83

บทที่ 4 ภูมิรัฐศาสตร์และภูมิเศรษฐศาสตร์ในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง 85

ภูมิรัฐศาสตร์และภูมิเศรษฐศาสตร์อนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง.....	86
ภูมิรัฐศาสตร์และภูมิเศรษฐศาสตร์ของไทย.....	89
ภูมิรัฐศาสตร์และภูมิเศรษฐศาสตร์ของเมียนมา.....	93
ภูมิรัฐศาสตร์และภูมิเศรษฐศาสตร์ของสปป.ลาว.....	98
ภูมิรัฐศาสตร์และภูมิเศรษฐศาสตร์ของเวียดนาม.....	103
ภูมิรัฐศาสตร์และภูมิเศรษฐศาสตร์ของกัมพูชา.....	108
ภูมิรัฐศาสตร์และภูมิเศรษฐศาสตร์ของจีน (มณฑลยูนนานและกวางสี).....	112
สรุป.....	119
บรรณานุกรม.....	121

บทที่ 5 การเมืองและเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง 125

การเมืองและเศรษฐกิจของไทย.....	126
การเมืองและเศรษฐกิจของเมียนมา.....	130
การเมืองและเศรษฐกิจของสปป.ลาว.....	140
การเมืองและเศรษฐกิจของเวียดนาม.....	146
การเมืองและเศรษฐกิจของกัมพูชา.....	152
การเมืองและเศรษฐกิจของจีน.....	157
สรุป.....	162
บรรณานุกรม.....	164

บทที่ 6 บทบาทประเทศมหาอำนาจในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง 171

สหรัฐอเมริกา.....	172
สาธารณรัฐประชาชนจีน.....	178
ญี่ปุ่น.....	185
อินเดีย.....	191

เกาหลีใต้.....	194
สหภาพยุโรป.....	195
สรุป.....	197
บรรณานุกรม.....	200

บทที่ 7 บทบาทองค์การระหว่างประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง..... 205

องค์การสหประชาชาติ (UN).....	206
กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF).....	213
ธนาคารโลก (World Bank).....	214
องค์การการค้าโลก (WTO).....	217
คณะกรรมการธิการแม่น้ำโขง (MRC).....	220
ธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย (ADB).....	224
คณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งเอเชียและแปซิฟิก (ESCAP).....	237
สรุป.....	238
บรรณานุกรม.....	240

บทที่ 8 ความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง..... 243

ความร่วมมือด้านการค้าระหว่างประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง.....	244
ความร่วมมือด้านการลงทุนระหว่างประเทศ	
ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง.....	253
ความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวและการบริการ	
ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง.....	260
ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศ	
ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง.....	265
สรุป.....	273
บรรณานุกรม.....	276

บทที่ 9 ทิศทางความร่วมมือทางการเมืองและเศรษฐกิจ

ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง	279
ความร่วมมือทางการเมืองและเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง.....	281
ยุคแห่งความร่วมมือภายใต้บริบทการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน.....	284
ผลกระทบจากการพัฒนาอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง.....	292
แนวโน้มและทิศทางการพัฒนาอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง.....	307
บรรณานุกรม.....	314
ดัชนี.....	317

คำนำ

หนังสือ เศรษฐกิจและการเมืองในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนของหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสหวิทยาการ สังคมศาสตร์ วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จากการศึกษาที่ผู้เขียนได้รับมอบหมายให้เป็นผู้สอนรายวิชา สส. 345 การค้าและการลงทุนของกลุ่มประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง หนังสือ เศรษฐกิจและการเมืองในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง เล่มนี้จะทำหน้าที่เพื่ออ่านประกอบคำบรรยายสำหรับนักศึกษา และสำหรับผู้สนใจเรื่องราวเกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านของไทยในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

ดังนั้นผู้เขียนจึงได้จัดทำเนื้อหาของหนังสือเพื่อช่วยให้ผู้อ่านได้รับความสะดวกในการศึกษา ค้นคว้า เรียนรู้และทำความเข้าใจ และสามารถอ่านหนังสือเพื่อนำไปสู่การอภิปราย การซักถาม การวิพากษ์วิจารณ์ได้มากขึ้น อีกทั้งเป็นเป้าประสงค์ของการศึกษาที่ต้องการให้นักศึกษา นักวิชาการ เป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ที่เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของกลุ่มประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงในศตวรรษที่ 21

ทั้งนี้ การเขียนหนังสือ เศรษฐกิจและการเมืองในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง เล่มนี้ ผู้เขียนต้องขอขอบคุณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ให้ทุนสนับสนุนการเขียน ตำราทางวิชาการ และขอขอบคุณคณาจารย์นักวิชาการทั้งไทยและต่างประเทศ ที่ผู้เขียนได้อ้างอิงประกอบการเขียน ที่สำคัญนางสาวรัฐสภา ทรัพย์เมือง ที่ช่วยในการรวบรวมข้อมูล รวมทั้งนักวิชาการ นักศึกษา และบุคคลทั่วไป ที่ได้แลกเปลี่ยนมุมมองความคิด ในประเด็น การเมือง เศรษฐกิจ (การค้าและการลงทุน) สังคมและวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ผู้เขียนถือว่าบุคคลเหล่านั้นได้ช่วยเปิดพรมแดนแห่งความคิดต่อผู้เขียนให้ก้าวไกลออกไป

พิทยา สุวพันธ์

บทที่ 1

บทนำ

ประวัติศาสตร์ร่วมสมัยของประเทศในอนุภูมิภาค
ลุ่มแม่น้ำโขง ที่ทำให้จินตนาการไปถึงผู้คน กลุ่มคน และกลุ่ม
ชาติพันธุ์ที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตทั้งที่มีลักษณะ
ร่วมกันและแตกต่างกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้หล่อหลอมผู้คนให้มีความ
เป็นปึกแผ่นและแตกแยกกันมาอย่างยาวนาน แม้จะผ่านความ
ขัดแย้งทางความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์ การเมือง เศรษฐกิจ
หรือแม้กระทั่งการแย่งชิงผลประโยชน์จากพื้นที่และดินแดน แต่
สิ่งเหล่านี้ก็ไม่อาจลบเลือนรากเหง้าของผู้คนกลุ่มคนในอนุภูมิภาค
ลุ่มแม่น้ำโขง และยังมีความเชื่อมโยงสานสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด
และแนบแน่นของผู้คน กลุ่มคน และกลุ่มชาติพันธุ์ ที่มีพื้นที่ทาง
ภูมิศาสตร์ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ที่อยู่
ในกลุ่มประเทศอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง
ของกระแสโลกาภิวัตน์

ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีแม่น้ำโขงไหลผ่านและเป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยวิถีชีวิต ความเชื่อ ความศรัทธา และความเป็นอยู่ของผู้คนตลอดสองฟากฝั่งแม่น้ำโขง นับได้ว่าเป็นแม่น้ำสายประวัติศาสตร์สายหนึ่งของโลก ที่ได้ร่วมสร้างและร้อยเรียงประวัติศาสตร์ร่วมกันของ ชาติ/ประเทศ มาอย่างยาวนาน แม่น้ำโขงได้รับการบันทึกว่าเป็นแม่น้ำที่มีความยาวเป็นอันดับ 10 ของโลก มีเส้นทางทอดยาวกว่า 4,800 กิโลเมตร มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาหิมาลัยบนที่ราบสูงทิเบตของจีน¹ และไหลผ่านอีก 5 ประเทศ ของภาคพื้นทวีป (Mainland) ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คือ เมียนมา ไทย สปป.ลาว กัมพูชา และเวียดนาม มีปริมาณน้ำมากมายมหาศาลและนำพาความอุดมสมบูรณ์หล่อเลี้ยงผืนแผ่นดินและผู้คนสองฟากฝั่งของแม่น้ำโขงกว่า 326 ล้านคน²

จากการสำรวจแม่น้ำโขงพบว่า มีต้นกำเนิดน้ำอยู่บนภูเขาจี้ฟู ส่วนหนึ่งของเทือกเขาหิมาลัยบนที่ราบสูงทิเบต เขตจังหวัดหยู่ชู่ มณฑลชิงไห่ สาธารณรัฐประชาชนจีน โดยมีแม่น้ำจาคุ และแม่น้ำอาคุไหลมารวมกัน มีชื่อเรียกเป็นภาษาของไทลื้อซึ่งเป็นชนชาติที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำโขงในดินแดนสิบสองปันนาว่า “แม่น้ำล้านช้าง” คนจีนทั่วไปเรียกว่า “แม่น้ำหลานชาง” มีความหมายว่า เป็นแม่น้ำที่ไหลเชี่ยวกรากโดยแม่น้ำเกิดจากหิมะที่ละลายลงมาจากระดับความสูง 5,500 เมตร ของเทือกเขาดังกูลาซาน (Tanggulashan) ทางปลายขอบที่ราบสูงทิเบตด้านตะวันออกเฉียงเหนือแล้วไหลคดเคี้ยวผ่าน 6 ประเทศคือ จีน (มณฑลยูนนาน) ไทยแดนตะวันออกเฉียงเหนือของเมียนมา ไทยแดนตะวันตกเฉียงเหนือและภาคเหนือของสปป.ลาว

¹ Mekong River Commission, “Integrated Water Resources Management-based Basin Development Strategy,” *Mekong River Commission IWRM-based Basin Development Strategy 2011-2015*, https://www.academia.edu/7399083/Integrated_Water_Resources_Management-based_Basin_Development_Strategy (Retrieved December 15, 2015).

² Asian Development Bank, *Greater Mekong Subregion: Twenty years of partnership* (Mandaluyong City: Asian Development Bank, 2012), 6.

ชายแดนภาคเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือของไทยผ่านกัมพูชา จนถึงบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงทางตอนใต้ของเวียดนาม และไหลออกสู่ทะเลจีนตอนใต้³

รูปที่ 1 พื้นที่อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

ที่มา: Asean information Center, http://www.asean thai.net/english/ewt_news.php?nid=1221&filename=index (Retrieved December 15, 2015).

³ Mekong Delta Plan, “Long-term vision and strategy for a safe, prosperous and sustainable delta,” *Wageningen*, https://www.wur.nl/upload_mm/2/c/3/b5f2e669-cb48-4ed7-afb6-682f5216fe7d_mekong.pdf (Retrieved December 15, 2015).

พื้นที่ของอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงได้รับการยอมรับว่าเป็นพื้นที่ของระบบนิเวศวิทยาพื้นที่ชุ่มน้ำ (Wetland Ecology) ที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลก ประกอบด้วยลักษณะสำคัญทางนิเวศวิทยา เป็นพื้นที่ของการศึกษาและพื้นที่ของการค้นพบสิ่งใหม่นับเป็นห้องเรียนที่มีชีวิตและแฝงด้วยความเชื่อความศรัทธาของผู้คนที่ถ่ายทอดผ่านสายน้ำออกมาเป็นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ โดยแม่น้ำโขงมีประวัติศาสตร์บอกเล่าเรื่องราวของผู้คนและกลุ่มชาติพันธุ์ที่สอดรับกับความหลากหลายของระบบนิเวศวิทยาที่มีความสัมพันธ์กันหลายรูปแบบ มีความซับซ้อนและเชื่อมโยงกันของผู้คนและกลุ่มคนของพื้นที่อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

นอกจากนี้แม่น้ำโขงยังมีความหลากหลายของกลุ่มคนและกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมกว่า 100 ชนเผ่า ถือเป็นลุ่มน้ำต้นกำเนิดอารยธรรมโบราณ เช่น แหล่งอารยธรรมบ้านเชียง แหล่งอารยธรรมขอม เมืองเชียงแสน และเมืองหลวงพระบาง เป็นต้น ดังนั้นบริเวณแห่งนี้ยังเป็นที่กำเนิดของอาณาจักรหลายแห่ง มีการก่อตัวของรัฐชาติ (Nation States) รวมถึงความกลมกลืนทางด้านศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณี ที่มีความคล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน เพียงแต่อาจมีความแตกต่างกันหรือเหมือนกันบ้างก็ขึ้นอยู่กับความเป็นไปทางประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมของแต่ละรัฐชาติ/ประเทศ

ทั้งนี้แม่น้ำโขงมีความหลากหลายของสิ่งมีชีวิต มีชนิดพันธุ์ปลามากเป็นอันดับ 3 ของโลก (รองจากแม่น้ำอะเมซอนในอเมริกาใต้ และแม่น้ำไนล์ในทวีปแอฟริกา) มีจำนวนพันธุ์ปลาที่สำรวจพบ 1,245 ชนิด มีพื้นที่ชุ่มน้ำ 795,000 ตารางกิโลเมตร แม่น้ำโขงตอนบนจะได้รับน้ำจากการละลายของภูเขาหิมะเป็นส่วนใหญ่ เช่น จากเทือกเขาหิมะหะมัยลี ในแซงกรีลา ส่วนตอนล่างได้รับน้ำจากเทือกเขาต่าง ๆ แม่น้ำสาขาที่ไหลเชื่อมลงสู่แม่น้ำโขง รวมทั้งจากฝนในฤดูมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ทำให้เกิดน้ำท่วมทุกปีที่บริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงในเวียดนาม ปลายของแม่น้ำโขงที่เวียดนามได้แยกออกเป็น 9 สายก่อนไหลลงสู่ทะเลจีนใต้ เรียกว่า “9 มังกร” สามเหลี่ยมดินดอนปากแม่น้ำจึงเป็นที่สะสมตะกอนดินซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ และเป็นแหล่งปลูกข้าวคุณภาพดีแห่งหนึ่งของโลก⁴

⁴ “แม่น้ำโขง มหานทีแห่งชีวิต,” *Mekong Cuisine*, <https://mekongcuisine.wordpress.com/2011/03/12/27/> (สืบค้นเมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2558).

รูปที่ 2 แม่น้ำโขง

ที่มา: Laura Zhou, "Five things to know about the Lancang-Mekong Cooperation summit," *South China Morning Post*, January 9, 2018, under "Diplomacy & Defence," <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy-defence/article/2127387/five-things-know-about-lancang-mekong-cooperation> (Retrieved August 1, 2018).

แรกเริ่มเดิมที สังคมและวัฒนธรรมในกลุ่มอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง มีพัฒนาการมาจากชุมชนที่อาศัยอยู่ในหุบเขาและเชิงเขา โดยพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงมีที่ราบแทรกอยู่ และกระจัดกระจายอยู่ตามแอ่งต่าง ๆ ของหุบเขา ลักษณะพื้นที่จึงเป็นพื้นฐานที่ทำให้เกิดการรวมตัวของกลุ่มคนหรือกลุ่มชาติพันธุ์เป็น “นครรัฐ” ที่แยกตัวกันอยู่ประปรายในบริเวณใกล้เคียงกัน แต่การกระจัดกระจายกันไปตามพื้นที่ต่าง ๆ ซึ่งยังเป็นผลเสียต่อการรวมตัวกันเป็น “นครรัฐ” ของการสร้างเอกภาพเพื่อพัฒนาไปสู่การกลายเป็นอาณาจักรใหญ่ นครรัฐบางแห่งสามารถพัฒนากลุ่มคนให้เป็นอาณาจักร เช่น อาณาจักรพูนัน ที่ได้รับอิทธิพลจากจีนในเวียดนาม อาณาจักรขอมในกัมพูชา อาณาจักรล้านนาในไทย และอาณาจักรล้านช้างในสปป.ลาว เป็นต้น

แม้ลักษณะทางกายภาพและปัจจัยแวดล้อมของอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงจะส่งผลให้มีการรวมตัวกันเป็นปึกแผ่นของราชอาณาจักร ได้แก่ เชียงตุง เชียงรุ่ง เชียงทอง เชียงแสน เชียงใหม่ รวมทั้งเมืองอื่นๆ ที่ไม่สามารถรวบรวมหัวเมืองพัฒนาให้เป็นอาณาจักร ขณะเดียวกันขอบเขตศิลปวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขงมีอาณาเขตกว้างขวาง เช่น อาณาเขตของไทย วัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขงที่ได้แผ่กระจายไปสู่พื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง (แอ่งเชียงใหม่-ลำพูน) พื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำกก (แอ่งเชียงราย) พื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำอิง (พะเยา) และพื้นที่ราบลุ่มน้ำป็น (เชียงตุง) ขณะที่ในเมียนมา กัมพูชา เวียดนาม และสปป.ลาว ก็มีลักษณะร่วมเช่นเดียวกัน โดยมีแม่น้ำโขงเป็นแกนหลักในการถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมแห่งลุ่มแม่น้ำโขง อาทิ เครื่องมือเครื่องใช้ในการประมง ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตผู้คนลุ่มน้ำโขง⁵ ที่ถูกส่งผ่านมาแต่ละยุคแต่ละสมัย

รัฐชาติในแถบอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ได้มีพัฒนาการทางด้านภาษาและวัฒนธรรมที่มีความต่อเนื่อง พัฒนาการมีความเหมือนกันและแตกต่างกันไปตามเหตุปัจจัย สภาพแวดล้อมทางประวัติศาสตร์ การเมือง การปกครอง แต่ยังคงความมีอัตลักษณ์ ความเป็นตัวตน ความเป็นชนชาติที่เหนียวแน่น จากความเชื่อดั้งเดิมกับ

⁵ธีรภาพ โลหะกุล, “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสามเหลี่ยมทองคำ” (เอกสารประกอบสัมมนาเรื่องภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง: จดหมายเหตุ – ประวัติศาสตร์ – นิเวศวิทยา – ชาติพันธุ์ ณ โรงแรมเวียงอินทร์ จังหวัดเชียงราย, 26-27 กุมภาพันธ์ 2552).

การรับเอาพุทธศาสนาจากอินเดียในเวลาต่อมาสิ่งที่ยืนยันได้ของชาติในภูมิภาคของแต่ละประเทศจะมีภาษาเป็นของตนเอง แม้อาจมีความคล้ายคลึงในภาษาพูดระหว่างไทย สปป.ลาว แต่ก็มีการเขียนเป็นตัวอักษรของตนเอง ทั้งในเมียนมา ไทย สปป.ลาว กัมพูชา และเวียดนาม เพียงแต่ประเด็นนี้ได้สะท้อนให้เห็นว่า อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงมีรากเหง้าและวัฒนธรรมที่ยิ่งใหญ่เป็นของตนเอง

แม้จะเป็นความยิ่งใหญ่ในอดีตแต่ก็ยังคงมีการสืบทอดและการคงอยู่และการหายไป สิ่งเหล่านี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่สื่อถึงความเชื่อ ค่านิยม ภูมิปัญญา และศิลปวัฒนธรรม ได้ผ่านการวิวัฒนาการจนกลายเป็นองค์อารยธรรมลุ่มน้ำโขงมากกว่า 1,000 ปี ก่อกำเนิดศิลปวัฒนธรรมและสุนทรียภาพที่มีอัตลักษณ์ ท่ามกลางกระแสความผันแปรทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่เกี่ยวข้องระหว่างชุมชนต่อชุมชน เมืองต่อเมือง รัฐต่อรัฐ บนความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์และเครือญาติที่ผสมผสานอย่างกลมกลืนบนพื้นที่ที่เรียกว่า อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ที่เป็นเอกภาพบนความหลากหลายในดินแดนที่เป็นองค์อารยธรรมลุ่มน้ำโขง

ต่อมาพัฒนาการของประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ถือเป็นพัฒนาการที่เกิดขึ้นเป็นรัฐชาติ มีป้อมเกิดจากความขัดแย้งและการผสมกลมกลืนที่เกิดขึ้นภายในภูมิภาค มาจากต้นทุนทางสังคมที่มีไม่เท่ากันหรือปัญหาที่เกิดขึ้นเล็กน้อยแตกต่างกันดังกล่าว มาจากประวัติศาสตร์ของความขัดแย้ง จากผลประโยชน์ของกลุ่มคนหรือผู้ที่ได้รับอย่างไม่เท่าเทียมกัน รวมทั้งการเข้ามามีบทบาทจากประเทศเจ้าอาณานิคมตะวันออก (จีน) และประเทศเจ้าอาณานิคมตะวันตก (อังกฤษ ฝรั่งเศส และสหรัฐอเมริกา) ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญในเวลาต่อมา

ประวัติศาสตร์ของกลุ่มประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ถือเป็นพื้นที่ที่น่าสนใจต่อการศึกษามากจากการเข้ามาของกลุ่มคนทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ที่ต่างเข้ามายึดครองดินแดนอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะประเทศมหาอำนาจตะวันตกต่างเข้ามาช่วงชิง การเข้ามายึดครองดินแดน/ประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งสามารถพิจารณาภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ การเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมกล่าวคือ

อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงในมิติทางด้านสังคมและวัฒนธรรมถือว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงที่มีลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมร่วมกัน เกิดจากการอาศัยของกลุ่มคน/กลุ่มชาติพันธุ์ มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมกัน และมีวิถีชีวิตและการดำรงชีพที่คล้ายคลึงกัน อีกทั้งประชากรในแต่ละพื้นที่ต่างปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่มีความแตกต่างกัน จนกลายเป็นลักษณะทางวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ที่มีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน

ทั้งนี้ การดำรงชีวิตของประชาชนในลุ่มแม่น้ำโขงแบบดั้งเดิมคือ การประกอบอาชีพแบบเกษตรเพื่อยังชีพ มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย มีความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ ความเชื่อในเทพเจ้า การนับถือผีบรรพบุรุษและผีต่างๆ โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ต่างมีระบบความเชื่อที่แตกต่างกันออกไป ทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นของแต่ละประเทศต่างมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างกัน ซึ่งดินแดนแห่งลุ่มแม่น้ำโขงทั้งไทย เมียนมา สปป.ลาว เวียดนาม กัมพูชา และจีนตอนใต้ มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันและเกิดความกลมกลืนทางด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี การปกครอง ภูมิปัญญา สังคมและวัฒนธรรม เป็นต้น

เมืองหรือนครรัฐในลุ่มแม่น้ำโขงตอนบนส่วนใหญ่มีพัฒนาการมาจากรัฐในหุบเขา พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงมีที่ราบแทรกอยู่เล็กน้อย และกระจัดกระจายอยู่ตามแอ่งต่าง ๆ ของหุบเขา ลักษณะเช่นนี้จึงเป็นพื้นฐานที่ทำให้เกิดนครรัฐ (City State) ที่แยกตัวกันอยู่ แต่เป็นอุปสรรคต่อการสร้างเอกภาพระหว่างนครรัฐ เพื่อพัฒนาไปสู่อาณาจักรใหญ่ ขณะเดียวกันภูมิปัญญาของผู้คนในลุ่มแม่น้ำโขง ได้มีการพัฒนาทางด้านภาษาและวัฒนธรรมมาอย่างต่อเนื่อง โดยการพัฒนาที่มีความเหมือนและแตกต่างกันไปตามเหตุปัจจัยแวดล้อมทางการเมือง และการปกครอง รวมทั้งการรับเอาพุทธศาสนาจากอินเดียเข้ามาสู่นครรัฐ ซึ่งทำให้ประชาชนมีการนับถือมากที่สุด ถึงแม้จะแบ่งแยกเป็นนิกายก็ตาม นอกจากนี้ได้มีการก่อกำเนิดวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าแม้ว่าจะถูกทำลายจากความผันแปรทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองระหว่างรัฐกับรัฐ เมืองกับเมือง ชุมชนกับชุมชน หรือแม้กระทั่งการพัฒนาในด้านต่าง ๆ แต่ก็สามารถดำรงอัตลักษณ์ของตนเองและยังสืบสานภูมิปัญญาของบรรพบุรุษเอาไว้ได้อย่างเข้มแข็ง

ขณะเดียวกันลุ่มแม่น้ำโขงยังคงเป็นแหล่งอารยธรรม โดยมีแม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำสายหลักที่หล่อเลี้ยงผู้คนตลอดจนการไหลผ่านทางวัฒนธรรมมากมาย ลัทธิขงจื๊อ (จีน) ศาสนาพุทธ (อินเดีย) และศาสนาคริสต์ (จากประเทศตะวันตก) ทำให้กลายเป็นดินแดนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม จนเกิดการตระหนักถึงคุณค่าของความเป็นท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ ทำให้เกิดความหวงแหนต่อทรัพยากรธรรมชาติและการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ ซึ่งการทำความเข้าใจกับวัฒนธรรมของลุ่มแม่น้ำโขงในแต่ละพื้นที่จะช่วยให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อกัน เนื่องจากทำให้เกิดความเข้าใจและสามารถถดถอยคติ เพื่อที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ในอนาคตของการรวมกลุ่มของประเทศสมาชิก ที่จะช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับภูมิภาคในอนาคต

ทั้งนี้ ดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำโขงได้เข้าสู่กระบวนการกลายเป็นอาณานิคม การล่าอาณานิคมบนดินแดนลุ่มแม่น้ำโขงมีนัยถึงการผนวกเอาดินแดนแถบนี้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของเกมแข่งขันทางอำนาจของจักรวรรดินิยม อีกทั้งทรัพยากรทั้งหลายกลายเป็นที่หมายตาของการเติบโตของทุนนิยมโลกที่ต้องการวัตถุดิบและตลาดขายสินค้า การล่าอาณานิคมในแถบลุ่มแม่น้ำโขงจะว่าไปแล้วก็ยังมีเป้าหมายอยู่ที่การเปิดเส้นทางการค้าขายกับจีนตอนใต้ การสำรวจดินแดนลุ่มแม่น้ำโขงของโลกตะวันตกทำให้พวกเขามองเห็นช่องทางการค้า โดยเฉพาะบริเวณยูนนาน ซึ่งเป็นดินแดนในพื้นที่ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสมุ่งมาดจะบุกเข้าไปให้ถึง⁶

การสถาปนา “ประเทศ” อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

การก่อตัวของกลุ่มคน/รัฐชาติ และประเทศในแถบอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงที่เริ่มมีอาณาเขต พื้นที่ อำนาจอธิปไตยที่เป็นของตนเอง เริ่มในช่วงของการปลดปล่อยจากการเป็นรัฐอาณานิคมในช่วงศตวรรษ 19 ซึ่งพิจารณาจากมูลเหตุและ

⁶ สุธรรม กฤษณะจุฑะ, “บทนำ: จากภัยคุกคามสู่การพัฒนาแม่น้ำโขงอย่างยั่งยืน,” ใน *จากภัยคุกคามสู่การพัฒนาแม่น้ำโขงอย่างยั่งยืน*, บรรณาธิการโดย สุธรรม กฤษณะจุฑะ (อุบลราชธานี: ศูนย์วิจัยสังคมอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2552), 12.

เหตุผลของการพัฒนาการทางการเมืองและเศรษฐกิจ และความแตกต่างของแต่ละประเทศทั้งการเมืองเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม กล่าวคือ

ประเทศไทย

ประเทศไทย (หรือสยาม) ตั้งอยู่บนคาบสมุทรอินโดจีน ผ่านการรวบรวมหัวเมืองหรืออาณาจักรต่างๆ มาหลายครั้ง ทำให้มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ค่อนข้างซับซ้อนและยาวนาน เริ่มตั้งแต่มนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่ตั้งถิ่นฐานตามถ้ำและเพิงผา ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ทางแถบที่ราบลุ่มแม่น้ำ ทำการเพาะปลูกและการชลประทาน พร้อมไปกับการขยายตัวของชุมชนที่ใหญ่ขึ้น ในช่วงยุคก่อนประวัติศาสตร์หลักฐานทางโบราณคดีที่พบในประเทศไทยมีความเก่าแก่ไปจนถึงยุคหินเก่า โดยพบเครื่องมือหินก่อนกล่มสำหรับทุบ ภาชนะดินเผา นอกจากนี้ ยังพบขวานหินเป็นด้ามจับ ซึ่งคาดว่าจะรับมาจากดินแดนข้างเคียง และยุคสมัยต่อมาพบสำริดกลองมโหระทึก ที่แสดงถึงความสามารถในการหลอมโลหะ

จากความเชื่อทางประวัติศาสตร์ที่เชื่อถือกันมาว่า ในอดีตมีการเคลื่อนย้ายของชนชาติไทยจากดินแดนของจีนเข้ามาสร้างบ้านเมืองในแผ่นดินไทย แล้วรวบรวมกลุ่มชนที่เป็นเจ้าของพื้นที่เดิมเช่น มอญ ขอม ฯลฯ ออกไป จึงเกิดอาณาจักรของคนไทยขึ้น ตามยุคสมัยจากประวัติศาสตร์ เริ่มตั้งแต่ กรุงสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ ตามลำดับ⁷ ซึ่งยังมีข้อโต้แย้งหลักฐานทางประวัติศาสตร์มากมายเช่นกัน

ประเทศไทยมีการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ตั้งแต่สมัยอาณาจักรอยุธยาเป็นต้นมา จนกระทั่งมีการปกครองในลักษณะรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางแบบเด็ดขาดตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งยุครัตนโกสินทร์ จนกระทั่งเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 คณะราษฎรได้ปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตย จนถึงปัจจุบัน ไทยมีการปกครองในรูปแบบรัฐเป็นราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ จากจุด

⁷ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *ประวัติศาสตร์การเมืองไทย 2475-2500* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544), 1-578.